

SZENTES KÖZPONTJÁNAK KIALAKULÁSA

MEZŐ LAJOS

egyetemi tanársegéd

Szentes város az Alföld délkeleti részén, a Tisza bal partján, a Körös mai torkolatától délre, a Kurca mentén terül el. A terület sík, és északról délre enyhén lejt. Legalacsonyabb pontja 78,5 m, legmagasabb pontja 85 m az Adria felett. Talaja különböző összetételű agyagos, szikes és homokos talaj. Éghajlata szélsőséges. Lakosainak száma 38 000 fő.

A város határát 11 km hosszúságban, a város-tól 3 km-re szeli át legjelentősebb vize, a Tisza. Nagymértékű vízszintingadozásával komoly árvízveszélyt jelent. A belvizek, vadvizek, csapadékvizek levezetésében is szerepe van, és bekapcsolja a várost a tiszai hajózásba. Másik jelentős folyója a Körös, mely 5 km hosszúságban, a város határának északi részén halad át. A város legfontosabb élővize a Kurca. 15 km hosszúságban mint ármentesítő főcsatorna húzódik keresztül a város határán. A megnövekedett város belsőségét nemcsak érinti, hanem át is metszi, így fő gyűjtőcsatornája a város területének nagy részén összegyűlemlő belvizeknek. Vízét a Tisza magas vízállása esetén a szentesi és a Mindszenti ármentesítő szivattyútelep emeli át, illetve alacsony tiszai vízállás esetén a Mindszenti zsilip gravitációs úton engedi le.

A Kurca eredetileg a Körös folyónak élő szakasza volt. A Körös Mindszentnél torkollott a Tiszába, majd természetes úton partszaggyatással, álmósással rövidebb utat tört magának a Tisza felé, így a Kurca holtággá vált. Ma a tiszai gát miatt nincs természetes kapcsolata a Körössel, vízének lefolyása ezért nagyon lassú, ami a meder eliszaposodását idézte elő.

A fent említett 85 m Af. magasság tette lehetővé, hogy ezen a területen már az ősember is letelepedhetett. A telephelyek főleg a vizek mellett levő magaslatokon, kisebb dombokon keletkeztek, bizto-

sítva a legfontosabb élelem megszerzését, és a védelmet a legősibb csapás, az árvíz ellen. A környékbeli ásatások, sírfeltárások bizonyossága szerint a kőkortól kezdve lakott hely volt, majd későbbi korok — rézkor, bronzkor és vaskor — is itt hagyták emlékeiket, használati tárgyaikat, halász-vadászszerszámaikat. Ezekről az időről beszélnek a Koszta József-múzeumban elhelyezett ásatási leletek. A neolitikus korban a legjelentősebb telephelyek éppen azon a löszháton keletkeztek, ahol a mai Szentes központja fekszik.

A történelmi idők elején a kimmerek lovas népének a Kaukázus vidékéről nyugat felé vándorlása indítja meg a magyar területekre özönlő népek sorát. A kimmerek nyomát a vekerzugai védett régészeti területen találták meg. Később a kelták, a gótok és gepidák, majd a jazigok települnek meg a vidéken. A IV. század végén őket is elsöpri a hunok áradata. Attila a mai Szentes környékén üti fel hosszabb időre főhadiszállását, és itt fogadja Priscus rhetort a bizánci küldöttséggel (a donáti donákokon). A hunok után az avarok következnek, akik a Nagy Károlytól 803-ban szenvedett vereség után szétszóródnak és a szomszéd bolgár—szláv népek uralma alatt teljesen felszívódnak. Csongrádon, a Körös torkolata vidékén bolgár khagán uralkodik, és ezt a népet hajtja uralma alá Árpád honfoglaló hada. Régészeti leletek bizonyítják, hogy a Kurca bal partján a „Dombon” volt az a halász-vadász falu, amelynek lakossága befogadta Ond vitézeit. Anonymus két helyen is említi Szentes környékét, illetve a földi révet (Beuldu), ahol a honfoglaló magyar hadak két ízben is átkelnek.

Feltevések szerint Szentes már a honfoglalás idején is jelentősebb település lehetett, de okirati emlék csak 1075—1138. évekből van, ez is inkább

Szentes környékére vonatkozik (Kuricea = Kurca; Eter = Ecser). A falu neve azonban kétségtelenül magyar, és talán az első birtokosa nevét örökölte meg. A név okleveleinkben 1211-ben jelenik meg először, de mint helységnév csak egy 1355-ben kelt oklevélben fordul elő „Zemthes” alakban. Az ősfoglaló Zenthus-család a Kurca egyik kiszögellő dombján tornyos kőtemplomot épít, mellette temetőt létesít. 1242-ben a tatárok felégetik a várost, feldűlják a templomot, melynek romjait egy 1423-ban kelt oklevél még „lerombolt köegyházként” megemlíti. A tatárjárás után, a kipusztult lakosság helyett IV. Béla kunokat telepít a vidékre. A féktelen, letelepedéshez nem szokott, harcias nomád nép nehezen illeszkedik a megtelepedett magyarság életébe. IV. Kun László elfogatását véres lázadás követte. A csaták tönkretették, elpusztították a környéket, csak az 1280-as hódói kun vereség vet ideiglenesen véget a háborúnak, de öt év múlva a tatárokkal szövetkezve újra támadnak. 1285-ben végleges leveretésük után a kijelölt helyen, a mai Kunság vidékén telepednek le. A kun harcok után a város területe a Szeri-Posa-család birtokába kerül, akik 1335-ben a Kerekegyházi-családdal osztozkodnak „Zemthes” birtokán. Ebben az időben Szentes határában 14 községet lehet kimutatni. Templomaikat a korabeli oklevelek többször megemlíti. Nevüket a szentesi határ egy-egy kisebb települése, dűlője ma is hordja. Ezek a középkori községek a török hódoltság alatt mind elpusztultak.

Bökény. Templomát 1705-ben pusztították el. Romjai hosszabb ideig állottak, míg a Körös alá nem mosta, és el nem hordta őket.

Donátortnya. A környék legnagyobb községe volt, és neve után ítélve tornyos temploma lehetett, mely a lakosság védelmét is szolgálta. 1599-ben pusztította el a török. A templom romját az utóbbi időben tárták fel a Kórógy és a Mágocs összefolyásánál.

Ecser. Nagyobb, díszesebb temploma arra utal, hogy népesebb település volt. A templom sokáig épségben maradt, falai nagyobb magasságban még ma is állanak.

Fábiánsebestyén. 1566-ban pusztult el, templomtornya azonban még 1732-ben is állt. Romjai ma is kimutathatók.

Hékéd. 1599-ben pusztult el, templomának helye ismeretlen. Ebben volt a Kemény-család sírboltja, melynek 1599-et mutató fedőlapja megvan.

Királtság. Nevében Mátyás király telepítésének emlékét őrzi. A falu 1596-ban pusztult el. Díszes templomának romjait 1700 körül a víz alá mosta, ezért leomlottak.

Kistőke. Kis halmon álló téglatemplomának romjait a XVIII. században széjjelhordták, nyomai kimutathatók.

Veresegyháza. 1596-ban pusztult el, vörös téglából épült templomának tégláit a szarvasi vár javításához használták fel a törökök.

Szentmihályfalva. Maradványa nincs.

Kunszállás. Nevében a kun telepítések emlékét őrzi, 1766-ban pusztult el, templomának romjai megvannak.

Tés. Nyomai nincsenek.

Sáp. Kisebb falu, nyomok nélkül.

A vidéken nagyobb arányú fejlődés csak a XV. században, a Hunyadiak korában indul meg. A jobbágyság kedvezőbb körülmények közé jutnak, és hűségükért Mátyás király külön oklevélben dicséri meg őket.

Ebben az időben Szentes még mindig csak kisebb település mely a mai Kurca, a Tóth József utca és talán a Petőfi utca által határolt területen fekszik, vízfolyásokkal és nádasokkal körülvéve. A város szülöttei közül néhányan már külföldre is eljutnak; így Thomas de Zenthés 1513–14-ben a krakkói egyetemen tanul.

Az 1500-as évek elejétől az 1700-as évek elejéig Szentes és vidéke harcok színtere. A Dózsa-féle parasztfelkelés alatt Szentes környéke teljesen elpusztul. Majd a mohácsi vész után a török seregek dűlják fel, és rabolják végig a vidéket. 1566-ban ugyancsak a törökök pusztítják el a települést. Az 1568-ban megkötött drinápolyi béke után Szentes a falvakból elmenekült lakosság gyűjtőhelye lesz, és később a környék református központja. 1550–1573 között fellendülés tapasztalható, melyet a 15 éves háború alatt ismét pusztulás vált fel. Az 1606. évi zsitvatoroki béke után azonban újra gyarapodásnak indul az annyiszor elpusztult település, hogy a törökök elleni felszaba-

Régészeti lelőhelyek Szentes környékén
(Kovalovszky J. adatai alapján)

dító harcok idején megint a küzdelmek marta-
lékává legyen. A Szeged felszabadításáért folyta-
tott harcok döntő csatája Szentest határában zajlik
le, majd 1693-ban tatárok égetik fel a várost.
1699-ben a lakosság visszatér lakóhelyére, és nagy
energiával fog az újjáépítéshez. Úgy látszik, tar-
tós lesz a fellendülés, de II. Rákóczi Ferenc sza-
badshárcában háromszor rabolják ki a várost a

Szentest térképe 1752-ből (Ruttkay uradalmi mér-
nök térképe; másolat)

rácok és labancok, majd 1706-ban Rabutin csá-
szári tábornok hadai sarcolják meg. Az utóbbi sar-
colások és fosztogatások azonban már nem vezet-
nek a város és a lakosság pusztulásához; s a fel-
lendülés bár lassú, de mégis tartós lesz. Az ár-
területeken komoly, legeltetési állattenyésztés, az
árvízveszélytől mentes vidéken földművelés indul
meg. Ennek köszönhető, hogy 1717–18-ban a csá-
szári hadak élelmezési központja lesz Szentest és
környéke. 1716-ban katonai kórházat állítanak fel.

A császári hadak főbiztosa, Harruckern György
a császártól érdemei jutalmául Gyula és Szentest
vidékét kapja meg. Az új birtokos gondoskodik a
város gazdasági életének zavartalanosságáról, vásár-
tartási engedélyeket jár ki, ami az ipari és keres-
kedelmi élet fellendülését eredményezi. Ezzel tu-
lajdonképpen kezdetét veszi a mai Szentest kiala-
kulása.

III. Károly idejében a vallásszabadság korlá-
tozása ugyan súrlódásokhoz, elégedetlenséghez ve-
zet, de nagyobb incidensek nélkül gyarapodik to-
vább a város. 1746-ban a reformátusok régi temp-
lomát elveszik, és a katolikusoknak adják át,
ugyanakkor a reformátusok engedélyt kapnak új
templom építésére. Jellemző a város gazdasági ere-
jére, hogy egy év alatt fel is építik. Ezekből az
időkből származik Szentest első térkép vázlata. A
XVIII. század közepén a mai Kossuth tér és az
Ady Endre utca egy része terjedelmes tó volt, mely-
ben gyékény termett, és nagy esőzések idején any-
nyira megtelt vízzel, hogy „egy megtermett embert
is elnyelt”. A tavon kívül volt az a temető, ame-
lyet 1711-ben nyitottak meg. Ezeknek az időknek
ma már csak egy emlékeztetője van: a katolikus
templom, de az is csak a helyét jelöli egykori előd-
jének.

1760-ban — pontosan meg nem állapított okok
miatt — tűz ütött ki, és az 1747-ben épített refor-
mátus templommal együtt 211 ház — a helység

kétharmada — leégett. 1761-ben a templomot újra
felépítik. 1769-ben a városi tanács megszerkeszti
Szentest első tűzrendészeti szabályzatát, melyben a
tűzesetek megelőzésére kötelezővé teszi, hogy min-
den ház előtt hordóban „kapitány-víz tartassék”, a
kéményeket javítani és seprni kell, a szomszéd-
ból tüzet átvinni nem szabad, tilos házon kívül, utcán,
udvarban, istállóban dohányozni. Sötétedés után
lámpa nélkül még a szomszéd-
ba átmenni sem
szabad.

Ez idő után rohamos fejlődésnek indul a város.
A birtok a Károlyi grófoké lesz, akiknek 1836-tól
örökváltást fizetnek. A váltást 1868-ban telje-
sítik véglegesen. Közben 1820–1840 között az
1840-es térkép tanúsága szerint a mai I., II., III.
és IV. kerületek által elfoglalt terület nagyságáig
nőtt fel, ami az 1752. évi lakosságszámnak a négy-
szeresét teszi ki. A városnak 1830-ban 20 000 la-
kosa, 66 utcája és 2344 háza van. Ugyanebben az
időben rendszabályozzák a Tiszát is. 1808 és 1826
között építik fel a reformátusok saját erejükből
jelenlegi templomukat. Mindezek a tények azt mu-
tatják, hogy a város javai alig fél század alatt ha-
talanosan megnövekedtek. A XIX. század közepe
táján a város különböző pontjain házhelyeket mér-
nek ki. Ezt az 1900-as évek elején folytatják.

A XIX. század elején a város fejlődésével kap-
csolatosan, annak csinosítása érdekében és a ren-
detlen építkezések megelőzése végett rendszabályo-
kat hoznak. Ezek a rendszabályok előírják, hogy a
házak az utcára véggel épüljenek (fésűs beépítés),
gaz- és nádtető helyett zsindely- és cseréptető sza-
bad csak alkalmazni, az utcákon hidakat és áttere-

A központ beépítése 1840 körül

szeket kell építeni. 1845-ben pallójárdákat építenek,
kitűzik az építési vonalat, és előírják a kerítés-
készítést.

Oppidum Szentest a szabadságharc idején, 1848-
ban lesz rendezett tanácsú város. A tanács a ren-
detlenség megszüntetése végett 1868-ban újabb
szabályrendeletet ad ki, amely előírja a város fel-
mérését, új építési vonalak kijelölését, új utcák

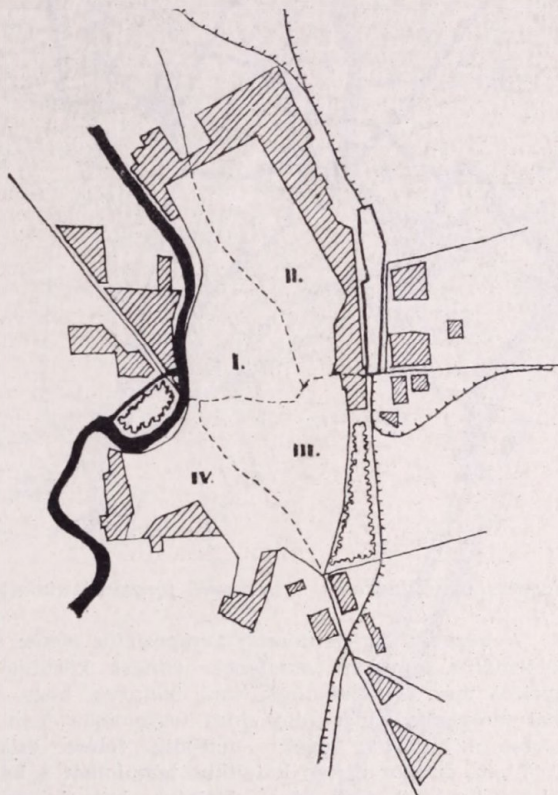
nyitását, zugok megszüntetését stb. Előzetes tanácsi engedély nélkül tiltja az építkezést. Pallójárda és fahidak helyett téglából készült járdák és utcai át-ereszek építését írja elő, és kötelezővé teszi az utcákon a kocsutak, a vízlevezető árkok és a gátak rendszerének kiépítését. Sajnos a szabályrendeletnek nem lett sok látszatja, mert hitelesített, pontos térkép nem állt a tanács rendelkezésére, és csak egy-egy telket szabályoztak. Ennek tudható be, hogy még ma is igen sok az egészségtelen, sötét zug és a tűzveszélyes síkator a belső területeken.

Az örökváltság lefizetése után és a határ felosztásával Szentés belterületi lakossága csökken. A külterületen ekkor alakul ki a tanyarendszer, amelynek lakosság száma a belterületi népességhez képest igen jelentős. A határ felmérése és kiosztása a XIX. század közepén kezdődik, és véglegesen 1908–1909-ben fejeződik be. Közben a város egyre inkább modernizálódik, különösen megyeszékhellyé válása, 1878 után lendül fel. Főútvonalait, majd mellékutcainak nagy részét burkolják, kiépítik a vasút vonalakat, a Tisza-híd felépítésével pedig Budapesttel kap közvetlen összeköttetést. 1902-ben megkezdik a városi közvilágítás villamosítását. Közben felépülnek jelentősebb középületei, amelyek zömmel a mai központ körül csoportosulnak. A központ kialakulásának ideje a XIX. század második és a XX. század első felére esik.

A központ helyére vonatkozóan a fentebb említett, 1752-ben készült térkép, valamint egykorú leírások nyújtanak támpontot. A katolikus templom a jelenlegi helyén állott. A központi református fiúiskola helyén volt a városháza, azon a helyen pedig, ahol az új református templomot 1747-ben felépítették, a város akoljai és az urasági személtérakó helyezkedtek el. Ezekből keletre volt a tó. A templom délkeleti oldala mellett kút, nyugati részénél, a mostani Hajdú utca közepe táján a városi sütőház helyezkedett el. A városházától délre és északra terült el maga a város, és egykorú feljegyzések szerint hét sora (utcája) volt, amelyek a következő neveket viselték: Kisérsor, Kurca első sor, Kurca második sor, harmadik sor, negyedik sor, ötödik sor, Felsőpárti sor. A térkép alapján — amely nem a legmegbízhatóbb dokumentum —, hozzávetőlegesen meg lehet állapítani, hogy a mai Szentésből mi volt meg akkor. Megtalálható a mai Tóth József utca a „Domb”-ig, a Kiss Bálint utca, az Ady Endre utca, a mai Kossuth tér és a Horváth Mihály utca közötti részből kiágazóan néhány ház a tavon és a temetőn kívül. Ez a város északi része. A mai Beloiannisz u., Petőfi u. és József Attila utca a város déli részét alkották. A térképen a református templom nincs a megfelelő helyén, mert az északi részen a Kurcától számított második utca torkolatánál kellene lennie, de a harmadik utcánál találjuk, ahol annak idején a tó volt. Ugyancsak helytelen a toronysisak ábrázolása is: a református templomnak 1752-ben lapos sátoorteteje volt.

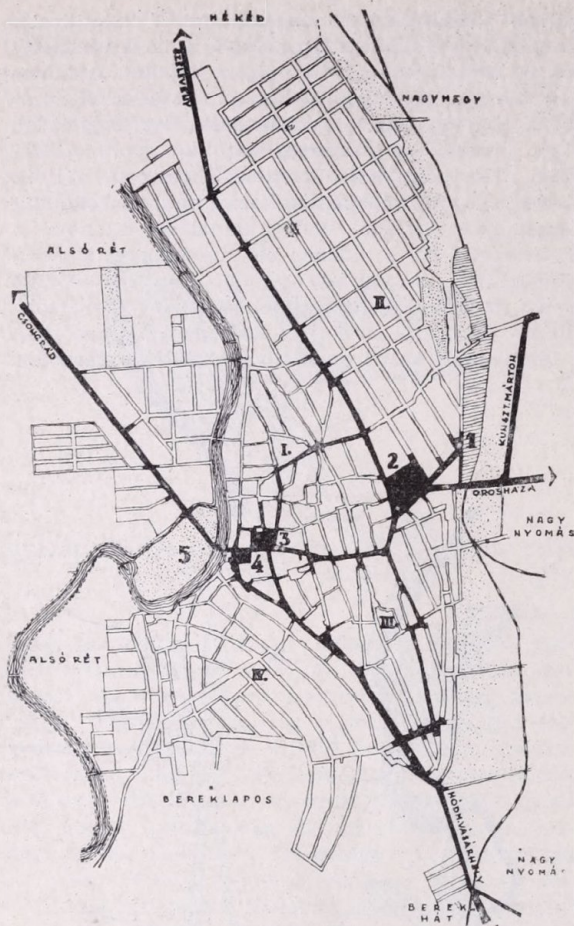
A törökök pusztítása után a faluba visszatérő, túlnyomórészt református lakosság 1701-ben renoválja templomát (mely a mai katolikus templom alapjait képezi). 1746-ban bővíteni szeretnék, de a

közben betelepített és megszorodott katolikusok maguknak követelik a templomot, amit a váci püspökség ítélete értelmében meg is kapnak. A templom elvételét három katolikus pap „szakértői” vizsgálata alapján fogatosítják, akik megállapították, hogy a templom eredetileg katolikus volt. Állításukat a templom külső falaihoz ragasztott, nyitott, ráccsal elkerített toldalékkal igazolják, melyet oldal-kápolnának tartanak. Ezt a toldalékot azonban a fél évszázad óta a vidéken élő románok építették a templomhoz, és egy-egy vándor pap idevetődése esetén itt tartották istentiszteleteiket. A „szakértők” állítása ellen szól az a tény is, hogy a középkorban a templomok keleti szentéllyel épültek, márpedig,

A város terjeszkedése 1840 után

ha ez a templom eredetileg katolikus és az 1423-ban kelt oklevélben jelzett „beomlott köegyház” romjain épült volna fel, szentélye nem lehetne nyugati. Teljes bizonyossággal azonban egyik vélemény sem támasztható alá, mert a templomra vonatkozóan csak az 1701. évi renoválás kapcsán történik utalás. A templomot báró Harruckern kegyúr a katolikusok számára 1767-ben felújította, ma is álló toronyát 1768-ban újjáépíttette. 1842-ig többször renoválják, majd életveszélyes állapota miatt bezárják. 1844-ben lebontják, és 1847-ben eklektikus-barokk stílusban újjáépítik. Az egyhajós, hármass-elliptikus kupolájú belső tér felületét az 1910-es években Rudnai Gyula és Endre Béla freskóival díszítik. A templom melletti Szentháromság-szobrot 1886-ban emelték.

Szentes mai alaprajza a bevezető forgalmi utakkal

A központ legjelentősebb kompozíciós eleme a református templom, amelynek építési körülményeiről már több adatunk van, tekintve, hogy a mai templom helyén álló előző templomok keletkezése az 1700-as évek második felére esik. 1746-ban, amikor a mai katolikus templomot a katolikusoknak ítélték oda, „őfelsége kegyelmesen megengedi, hogy a földesúr a reformátusok számára új imaház és harangláb felépítéséhez helyet jelöljön ki”. Az imaház azonban vályogból vagy puhafából épülhet, de a gyakori árvizekre tekintettel, a fundamentum égetett téglából vagy kőből is készülhet „aképpen, hogy a szilárd anyagból épített alapzat a föld színe fölé legfeljebb 2 lábnyira emelkedhet”. Az előírások oka az, nehogy a reformátusok maradandóbb és ékeesebb templomot építhessenek, annak ellenére, hogy a város lakosságának túlnyomó többségét ők tették ki. Az építés közben kőlábakat emeltek a templom sarkaihoz is, de dörgedelmes határozattal elrendelték azok lebontását, sőt a szószerű kőből való tartóoszlopait, valamint az ajtók és ablakok kőkereteit is kiszedették. 1747 decemberében készült el a templom, de egy év múlva, meggyanúsítva az építetőköt, a szegvári plébános egy héten keresztül fúratja a falakat, nem

raktak-e bele a rendelet ellenére égetett téglát. A templomot az összeomlástól csak a Szentesen járó főispán határozott letiltása menti meg. De a főispán távozása után az ajtók és ablakok feletti tölgyfa szemöldökgerendákat is kiszedették, hogy „a templom erőtlenné tétessék”.

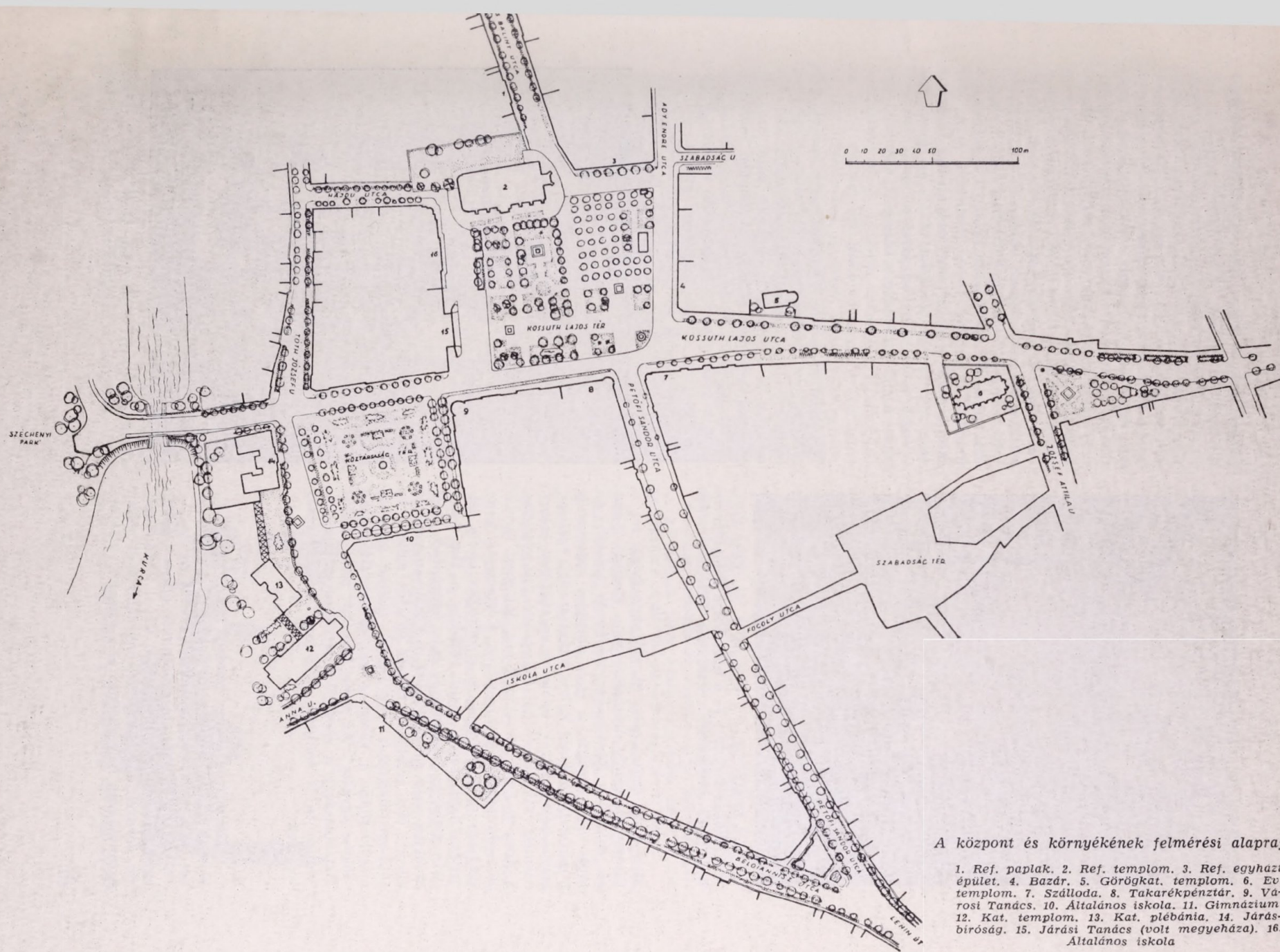
Az 1760. évi hatalmas tűzvész után már szilárd anyagból építhetik fel templomukat az előző alapokra. Különálló tornyát 1774-ben királyi engedéllyel újjáépítik, s ez az ovális ablak magasságáig a mai torony alsó részét képezi.

A XVIII. és XIX. század fordulóján klasszicista stílusban, mai formájában (támpillérek nélkül) építik fel. Új alapokra helyezik, és hozzákapcsolják az eredeti toronyhoz. Alapjait azonban nem készítették el szakszerűen, és a déli falakat nagy költséggel 1891-ben támpillérekkel meg kellett erősíteni. 1800 és 1810 között építik fel a parókiát és a paplakást (Kiss Bálint utca 2—4—6.) is. A központi református iskola helyén 1803-ban egyemeletes klasszicista stílusú iskolát építettek, melynek érdekessége az, hogy ez volt Szentes első emeletes épülete. Az 1840-ben készült belterületi térképen jól megfigyelhetők a mai központban már akkor is meglévő épületek, valamint a térbe befutó utcák jelenlegi építési vonalai. A központban és a környéken a református templom és parókia, az említett iskola, valamint a katolikus templom és plébánia épületei állottak. Eredeti beépítési vonalát a mai központba torkolló valamennyi utca megtartotta a Szabadság utca kivételével. A két tér területe viszont teljesen be volt építve. Ennek ellenére a Kossuth Lajos tér beépítési vonalai határozottan felismerhetők, míg a Köztársaság tér mai kontúrjának nyomait csak a Kurca felőli oldalon fedezhetjük fel.

A központ kialakulásában a XIX. század utolsó húsz évének van döntő jelentősége. 1882-ben Makay Endre építőmester tervei szerint felépül a vármegyeháza, mely a Kossuth tér nyugati, egyben a mai Köztársaság tér északi oldalát képezi. Ekkor bontják le a Kossuth tér közepén levő épületeket, és építik ki a Széchenyi utat a földi rév és a város között. Az 1880-as évek közepén a bazársor, 1898-ban pedig Komor Marcel építésmérnök tervei szerint a Petőfi-szálló épül fel 500 férőhelyes színházteremmel.

A református templom a Kossuth L. u. és Petőfi S. u. torkolatából

A központ és környékének felmérési alaprajza

A két tér kapcsolata a Kossuth L. tér felől nézve. A városháza kupolája és a megyeháza épülettömege között jól érvényesül a katolikus templom tornya

A két tér kialakulásának következő szakasza az 1910–14-es évekre esik. Ez idő alatt építik fel a városházát, amely meghatározza a Kossuth Lajos tér déli és a Köztársaság tér északi oldalát. Az 1929–30-as években a régi, emeletes református iskola helyett Antal Endre tervei szerint épült új iskola befejezésével, valamint az 1911-ben épített Szentesi Takarékpénztár épületének újjáépítésével a Kossuth Lajos tér elnyeri mai építészeti formáját. Mérete 140 x 120 méter. A Köztársaság téren 1913-ban a járásbíróház és a katolikus iskola felépítése kerül sorra, majd 1936-ban a régi katolikus plébánia lebontásával és a templomtól kissé távolabb való elhelyezésével a Köztársaság tér is elnyeri mai arculatát. Mérete 90 x 105 méter. Az 1913-ban megindult nagyarányú fásítási program megvalósítása a várost a szó szoros értelmében „zöldbe ágyazta”. Az azóta létesített zöldterületek kialakulásával, a növényzet fejlődésével tulajdonképpen be is fejeződik a központ kialakulásának története.

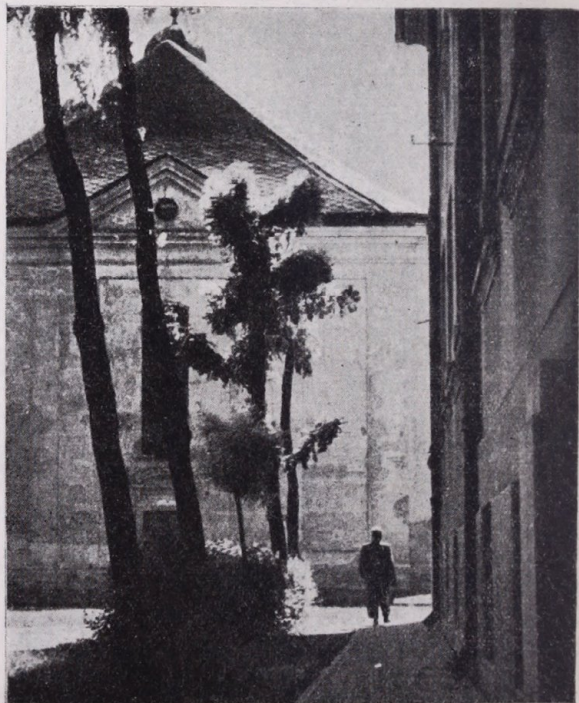
*

Nézzük meg milyen szerepet játszik az így kialakult központ kompozíciós és esztétikai szempontból Szentos városszerkezetében.

A központ két, megközelítően négyzet alakú, egymáshoz sarokkal kapcsolódó térből tevődik össze, amelyek a város területének délnyugati részén excentrikusan helyezkednek el a forgalmi utak ta-

lálkozásánál. A központhoz közvetlenül kapcsolódik a városi park, a Széchenyi-liget.

A központot képező emeletes épületek a város felé érkező előtt messziről kijelölik annak helyét. A református templom tömege és a városháza kupolája magasan a sűrű lombok közé búvó épületek fölé emelkedik, és a bevezető útvonalokról minden irányból kompozíciós hangsúlyként jelentkezik. Sajnos, éppen a központba vezető legfontosabb útvonal kezdeti szakaszán nem érvényesül megfelelően ez a hatás. A vasútállomás előtti rendezetlen térről a városközpont felé elindulva az út jobb oldalán találjuk a város piacterét, amely városrendezésileg teljesen megoldatlan. A központtal való kompozíciós kapcsolata bizonytalan, csupán a zsinagóga felé áramló forgalomból következtethetünk arra, hogy melyik irányba haladjunk tovább a város központja felé. A zsinagóga utáni földszintes és egyemeletes beépítésű, sűrűn fásított kisvárosi utca töréspontjában azonban feltűnik a központot előkészítő első objektum, az újkóti stílusban épült evangélikus templom. A templom előtti kis fásított téren az utca enyhén jobbra hajlik, és lezárásaként már az utcaképhez belejátszik a központ egyik jelentős épülete, a volt megyeháza homlokzata. A távolság miatt azonban a szemlélődőt nem tudja lekötönni, s egyelőre az egyemeletes épületek közé beépített, 1786-ban felszentelt görögkeleti templom vonja magára a figyelmet. Majd ismét a megyeházára és a lombok között feltűnő Petőfi-szálló kupolájára siklik a tekintet. Az utca tölcselesen kibővül, és a főtéren levő gazdag növényzet lombjai felett, az elő-

A református templom hátsó homlokzata a Hajdú utcából

térben álló Kossuth-szobor mögött egyszerre tűnik fel a központ kompozíciós szempontból legfontosabb épülete, a református nagytemplom. Elhelyezése eltérő az általános szokástól. A templomok, elhelyezésüket tekintve, általában valamely utca lezárásaként vagy töréspontban, kompozíciós elemként jelentkeznek. Itt a tér történelmi kialakulása folytán a templom a hatalmas térség egyik oldalára került, s így csak a térbe való beérkezéskor tűnik fel, mégpedig teljes terjedelmében. Ez a hatás érvényesül akkor is, ha a Kurca felől közelítjük meg a Kossuth Lajos teret. Az enyhén emelkedő rövid útszakaszt a városháza tagolt, könnyed kupolája zárja le, majd a Köztársaság téren jobbról a katolikus templom jelentkezik, s a két tér kapcsolatánál szinte váratlanul tárul elénk, most a másik oldalról ugyanaz a látvány, mint az előbb az állomás felől jövet. Az élmény annival szegényebb, hogy a tér keleti oldalán a földszintes bazársor eltűnik a dús növényzet lombjai mögött, és kevésbé

A bazár, mögötte a görögkatolikus templom

A park, a vízfelület és a városközpont vizuális kapcsolata

érezzük a tér zárt egységét. Három betorkolló utcából azonban a templom igen kedvezően jelentkezik. A Petőfi s a Kiss Bálint utcákból a karakteres torony tömege jól érvényesül, míg a rövid festői hatású Hajdú utcát a templom hátsó homlokzata szinte teljesen elzárja.

A Köztársaság térhez a katolikus templom előtt kis háromszögű térbővület tartozik. A három oldalon zárt tér nyugati oldalán a feloldott, árkádokkal összekötött laza beépítés kedvezően kapcsolja össze a város központját a romantikus hatású Kurca-part zöldterületével. A tér teljes terjedelmében parkosított, és dús lombú fái, gondosan öntözött, nyírt növényzete feloldja a három oldalon zárt beépítést. A katolikus templom tornya a térbővület enyhe törésében igen jól érvényesül a térre vezető Beloiannis utcából, mely talán Szentés legdúsabban fásított utcája. Az épületek teljesen eltűnnek a

növényzet mögött. A fák fölött csak a torony látszik, mely a Köztársaság tér előtti háromszögű kis kiszélesedésben feszített kompozícióként hat az 1886-ban felállított márvány feszülettel együtt.

A központ két tere egymással sarkokon kapcsolódik. Az ilyen térkapcsolat általában nem szerencsés. Ebben az esetben azonban a kompozíció nem bántó. A sarokponton csuklóként szereplő városháza kupolája és a megyeháza között, a Köztársaság tér felé a katolikus templom tornya, a Kossuth Lajos tér felé viszont a református templom tömege jelentkezik. A két vertikális elemnek a térhez viszonyított diagonális kapcsolatát a sarkon a városháza kupolájának tömege tartja egyensúlyban. A két térnek tehát közös, összekötő eleme a kupola.

A tereken elhelyezett, jól beállított és megkomponált szobrok, emlékművek a terek bensőséges hatását emelik. A Kossuth Lajos téren a Kossuth- és a Horváth Mihály-szobor, valamint a II. világháború hősi emlékműve, a Köztársaság téren a Szentháromság-szobor és az I. világháború hősi emlékműve nyert elhelyezést.

A város központjához jól kapcsolódik a város 13 kat. holdnyi parkja, a Széchenyi-liget, amely a Kurca éles kanyarulatában kialakult kis szigeten terül el. Ez a park az Alföld egyik legrégebbi ligete, gyönyörű platánokkal, tiszafákkal, vadgesztenye- és fenyőfákkal, gondozott utakkal, játszóterekkel és

A két tér kapcsolata a Köztársaság tér felől nézve

virágágyakkal. Itt helyezkedik el a Csongrád megyei Múzeum, amelynek archeológiai leletei nemegyszer külföldi kiállításokon is szerepeltek. A park mellett építették ki 3 kat. holdnyi területen Szentes korszerű strandját.

A Kurca-part bővelkedik festői részletekben. A központ és a park, valamint a vízfelület közötti vizuális kapcsolat főleg a vízpartról érvényesül igen kedvezően. A tornyok, kupolák, tetőfelépítmények a vízben visszatükröződve, vízparti város képét varázsolják a szemlélő elé. A Kurca partjának intenzívebb kiépítése nemcsak a város kivételesen szép részletének városképi értékét emelné, hanem az idegenforgalom fellendítését is szolgálná.

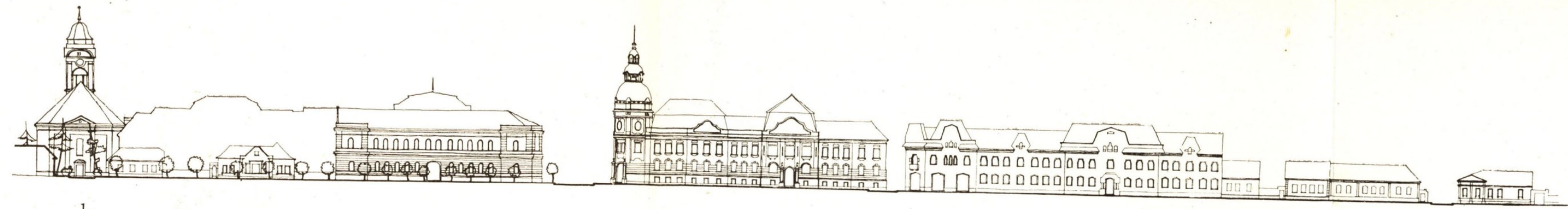
Mindezek figyelembevételével megállapítható, hogy a központ terjengőségével, széles bevezető utcáival, dús növényzetével, szellősségével, 1:5, 1:7 légtérarányaival tipikusan alföldi, mégpedig vízparti város központjának képét vetíti elénk. A város társadalmi, kulturális és kereskedelmi élete élénk, mezőgazdasági vonzáskörzete igen nagy, csupán iparának problémája megoldatlan. Meg kell jegyezni, hogyha a kedvező vízrajzi adottságokat

jobban kihasználva továbbfejlesztenék az öntözéses gazdálkodást, Szentes és környékének népe nemcsak a szélsőséges éghajlat okozta gyakori szárazság veszélyétől szabadulna meg, hanem a város jövője szempontjából annyira fontos mezőgazdasági ipar alapjait is lerakhatná.

FELHASZNALT IRODALOM

- Nagy Imre: Szentes. Magyar városok monográfiája. 1928.
 Kovalovszky Júlia: Régészeti adatok Szentes környékének településtörténetéhez. 1937. (Kézirat.)
 Szentes műemléki és városképi vizsgálata. Városépítési Tervező Vállalat. 1953. (Kézirat.)
 Lantos Iván: Szentesi útmutató, címtár és zsebtérkép. Szentes, 1934.
 Antal Endre: Szentes megyei város városfejlesztési javaslata. Szentes, 1945.
 Csongrád vármegye. Vármegyei Szociográfiák I. Budapest, 1938.
 Sima László: Szentes város története. Szentes, 1914.

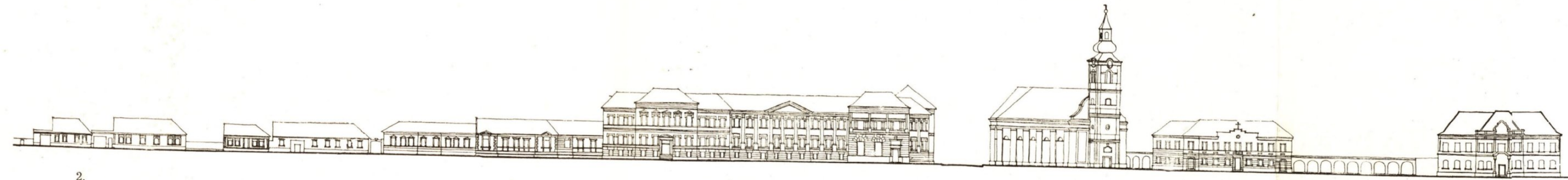
A felmérést Mező Lajos tanársegéd vezetésével Bán Ferenc, Dénes István, Kiss Balázs, Kovács György, Sohar Béla és Szedmer József építészmérnök-hallgatók végezték 1958 nyarán.

1.

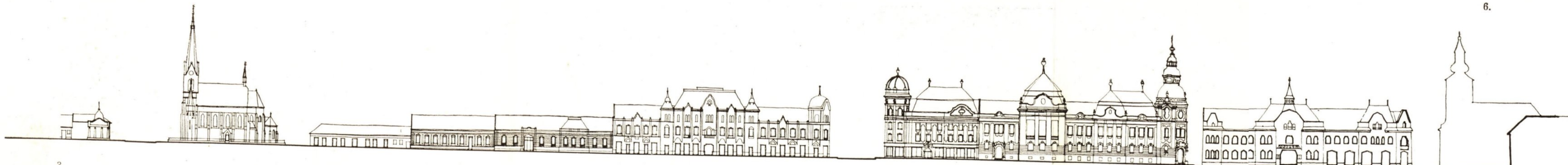
5.

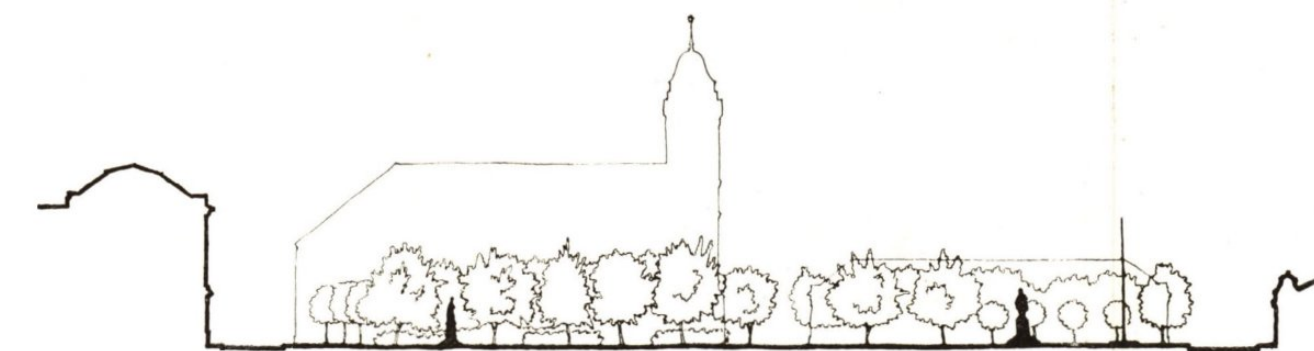
2.

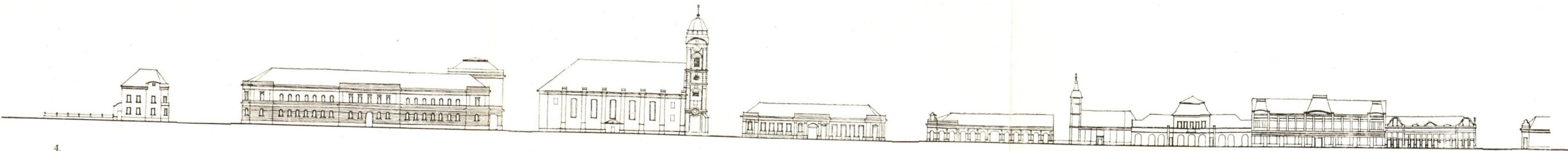
6.

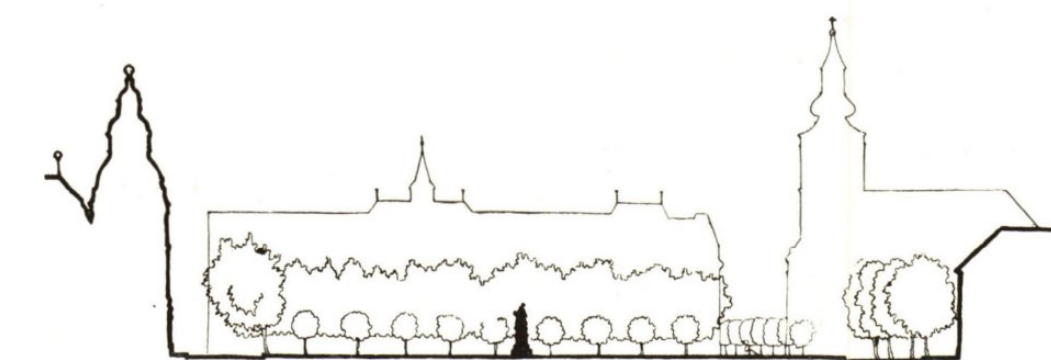
3.

7.

4.

8.

1. A Tóth J. utca, a Köztársaság tér és a Beloianisz u. keleti oldala
2. A Beloianisz utca, a Köztársaság tér és a Tóth J. u. nyugati oldala
3. A Kossuth L. u., a Kossuth L. tér és a Köztársaság tér déli oldala
4. A Köztársaság tér, a Kossuth L. tér és a Kossuth L. u. északi oldala
5. A Kossuth L. tér és a Petőfi S. utca keleti oldala
6. A Petőfi utca és a Kossuth L. tér nyugati oldala
7. A Kossuth L. tér metszete kelet—nyugati irányban
8. A Köztársaság tér metszete kelet—nyugati irányban

Utcaképek. M = 1:1000